

palimpsest o gostu

igor zidić

Predgovor mapi »Zodijak« Ivana Lackovića - Croate. Mapa je tiskana u 30 primjeraka a ostvorena u kombiniranoj tehnici litografije, gvaša i akvarela na listovima formata 625×505 mm. Izdavač Zbirka Biškupić, Zagreb 1974.

Vrag je Ustrajan Lovac.

Sinoptička Evanđelja govore — a Matej i Luka izdašnije od ustezljiva Marka — da se sotona bio kazao Isusu kada je ovaj, »pun Duha Svetoga«, privodio kraju dugotrajan i strog post kojemu se podvrgao u Pustinji judejskoj. Tada mu, izmučenu gladovanjem, priđe vrag da ga kuša premda već bje rečeno: »Ovo je Sin moj, Ljubljeni moj, koga sam odabrao!« (Matej, 3, 17).

Samo je veliko dobro — strastvenu strijelcu — velik izazov!

Ali već je početak priče o kušnji dopustio pomisao da je Zlo možda bilo tek instrumentom onoga djela koje nije razumjelo i kojemu nije težilo: kao da je Duh bio upregao njegove nagone u svoja kola, da okrijepi i unaprijedi borbom volju Isusovu. »... Duh ga natjera da ide u pustinju« (Marko, 1, 12); u njemu samom kao da se nešto još protivilo tome naumu. Duh ga međutim gurne u kraj što se činjaše predvorjem paklu, a obitavali ga zlodusi bez pokoja, tražeći jaslje i stanište u grešnu srcu; u to je, naime, vjerovao i to je, poslije, propovijedao sjećajući se jamačno svoje borbe s Lutaocem

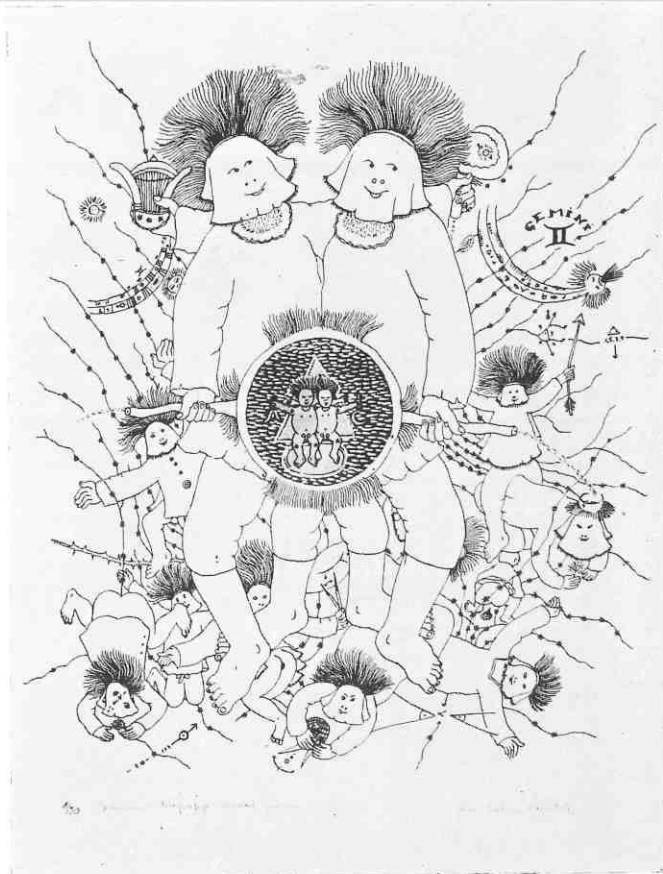

(usp. Luka, 11, 24). Moglo se misliti da je bio izručen onomu koga je imao pobijediti; vođ njegov odredi »da ga napastuje đavao« (Matej, 4, 1). Slika nesklona mača koji se obara na nj nije ni imala druge zadaće do te da ubrza kovanje tvrda štita njegove vjere.

(Je li doista bilo tako da je Duh sam uzgajao opasnost na kojoj će se istom uzvisiti? Ili je vrag bio taj koji je prije ostalih shvatio da je Sin Božji ujedno i sin čovječji? Ili je trebalo priznati da zloduh ništa sa sobom nije nosio nego da je sve iz nas vadio?)

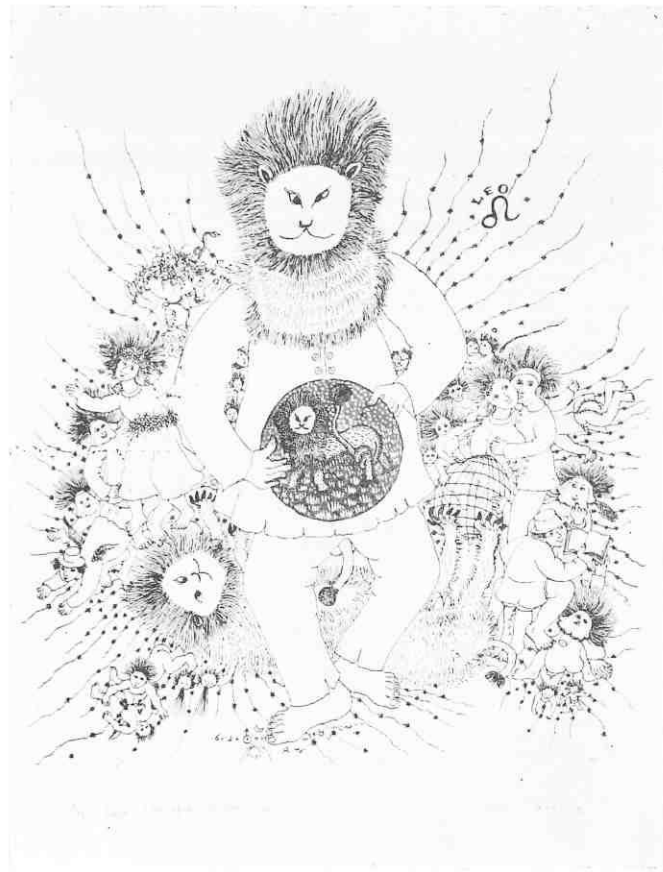
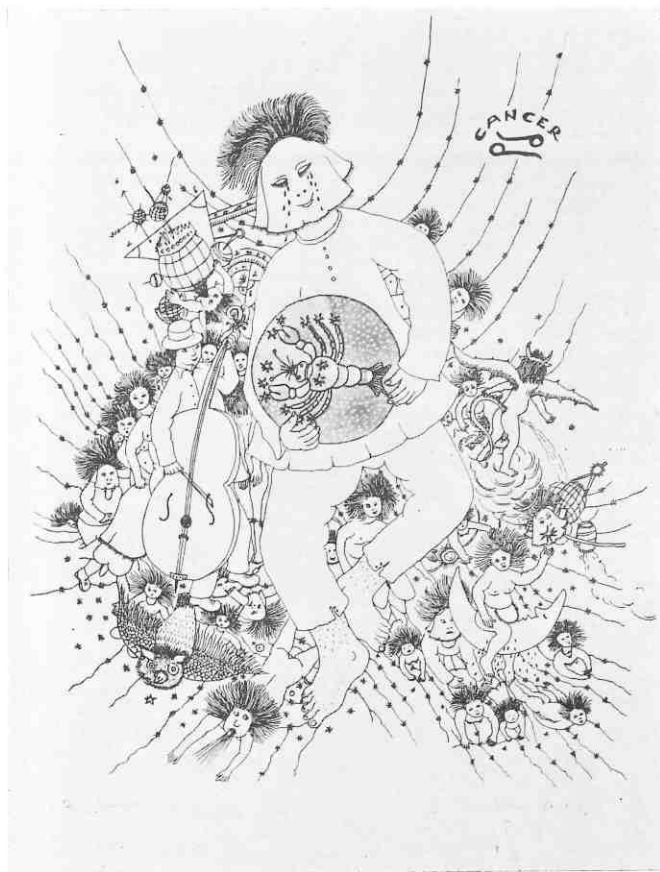
»Katkada su čudne napasti prolazile njegovim duhom«, pisao je Ernest Renan. »U Jedejskoj mu je Pustinji Sotona bila ponudila carstva zemaljska.«

I kraj sve obazrivosti pisca razabiremo ipak da je okolišanjem o »čudnim napastima« htio upozoriti na neka latentna protuslovlja Isusove misli i naguća u doba prije izlaska pripravnikova na široku stazu. Nuđena »carstva zemaljska« nisu mogla biti neobična po tome što su od sotone — jer je »knez ovoga svijeta« (Ivan, 14, 30) dijelio od svoga — nego po tome što su bila mamac Zaručniku nebeskom.

Svrnimo sada pogled i na treći sloj evandeoske priče: »Postio je četrdeset dana i četrdeset noći i, na kraju, ogladnje. Tada mu pristupi napasnik...« (Matej, 4, 2 — 3).

Postoji, dakle, i neka sveza između napasti i tijela, a ne samo između đavla i duše: a gladovanje je, kao opijanje Ničim, poziv tijelu da živi samo od sebe. Neovisno o tome je li izazvano voljom katarze ili je prouzročeno silom prilika to će se iscrpljivanje organizma oglasiti halucinatornim vizijama. One nam i njihov »porod od tmine« — utvare, koje opsjednuti subjektivno doživljava kao percepcije — domeću argumente u prilog tvrdnji da je dijalog s vragom, zapravo, razgovor čovjeka sa sobom samim. Kad taj dijalog posvoji pričalac poučne priče, onda ćemo ga čuti kao glase o razdirućim dvojbama ljudske psihe, a razrađena — s katarzom koju slijedi happy-end — kao parabolu o (teškoj) kušnji i (sretnu) iskupljenju. Da su pôst i gladovanje — preobrazujući zasjenjeni subjekt u medija ekstatičnih poruka — bili halucinogena sredstva par excellence, tehnike raspaljivanja duše i dozivanja Glasa, posvjedočili su mnogi nosioci vatre: mistici, obilježeni, romantici, nadreali-

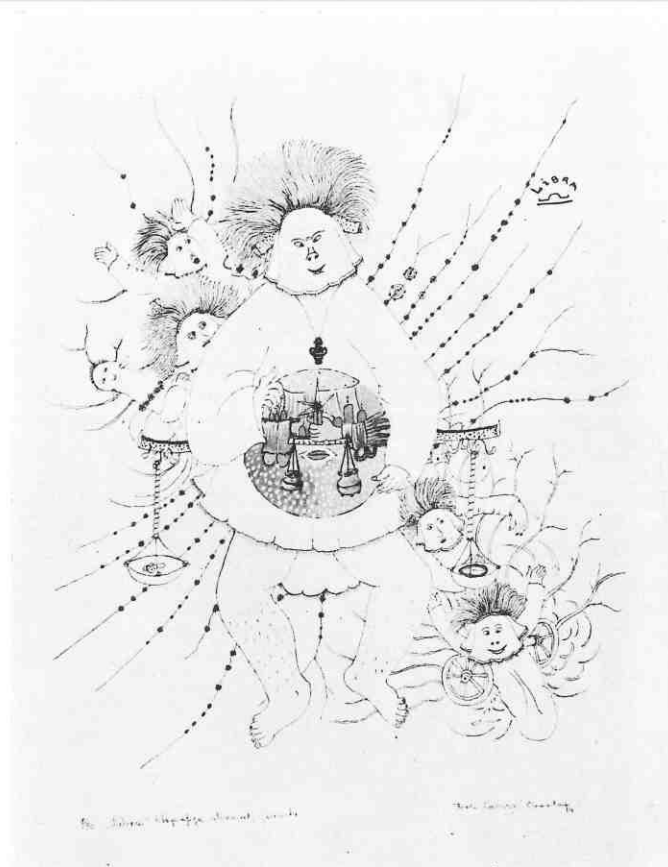

sti. Stranice te poetike gladi pisali su, među inim, Thomas de Quincey, Knut Hamsun, Tin Ujević i André Breton.

Pisci su Evandjelja duboko poznavali ne samo istinu života i djela koje su slijedili nego i psihofiziku posta; baš kao i Rabbi. Tome bih u prilog naveo svakako indikativnu činjenicu da se napastujući Isusa sotona nije poslužio lijepom zavodnicom iako je ona, personificirajući tjelesnu požudu, bila upravo atributom kušnje i premda je, isto tako, bila dobro poznata Galilejčeva osjetljivost prema ženskoj ljepoti i njegova zaštitnička blagost kojom se obraćao grešnicama. Ali fiziološki proces samotrošenja u gladi prati i karakterizira izbljeđivanje erotskih slika i slabljenje seksualnog poriva; ne samo što se gubi motivacija u sadašnjosti nego se prekida i samo erotsko pamćenje. To je bio valjan, pa i dostatan razlog, da se vatra koja je, nakon tolika lišavanja, već gutala njegovo tijelo, ne urešuje deplasiranim (izmišljenim) erotikim halucinacijama.

Zanimljivo je i to da Evandelisti sinopse — premda i inače vrlo bliski — ne dopuštaju ni najmanjega dvoumljenja ili nesloge kada je riječ o času *Sotone*; i ni u jednoga se od njih Isus ne brani postom od napasti nego borbom od posta. Bit će da je potpuna im suglasnost izvirala iz osobnog — a svima zajedničkog — iskustva gladovanja (što im je kao praktičarima mlade vjere moralo biti poznato u najrigoroznijim oblicima) koje ih je poučilo i o *Mogućem* Isusove kušnje. Iskustvo je, a ponajprije iskustvo tijela, bilo ono što su najlakše mogli s njim podijeliti. Zato su i poslije — a naročito u XVI. i XIX. stoljeću — baš iskusnici ekstaze, hipnolepti, halucinanti — prvo kao proroci, zatim kao prokletnici — bili pozvani da budu svecima jedne od onih »velikih religija« što su ih cvatuće »znanosti duše« dopunjale »ponovnim otkrivanjem općih naznaka nečastivog u svim ljudima« (R. Oppenheimer).

U prošlom je stoljeću ideja jednakosti pokretala obespravljene slojeve društva, a ideje slobode za-

nosile sve narode. Ako je zadaća Ludih Muza bila da nam predoče Anđela i Đavla — klinike su i laboratoriji morali osigurati svakom građaninu njegova osobnog vraga. Istodobno, sveta je dužnost ljudi dobra srca bila da se zakunu u ravnopravnost svih repova i papaka.

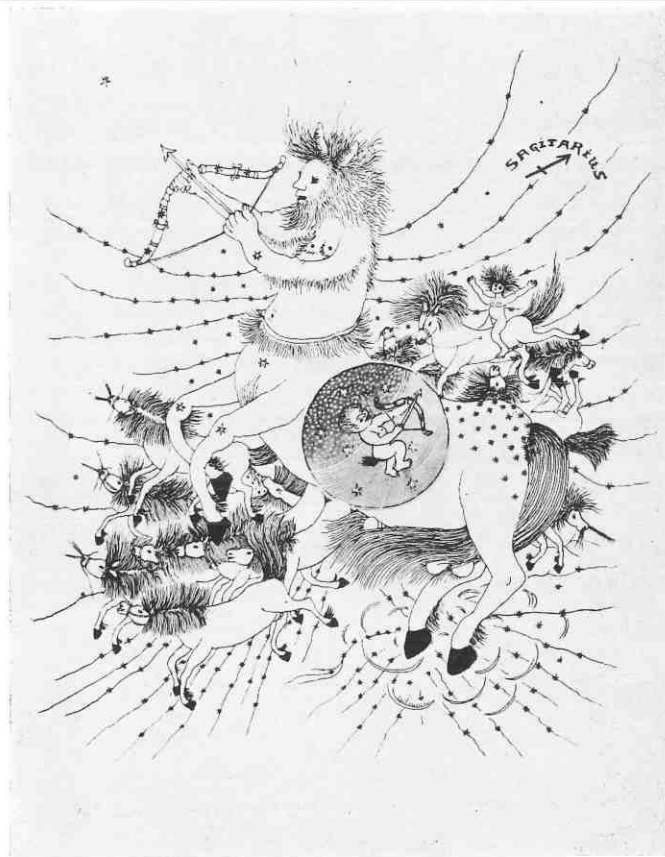
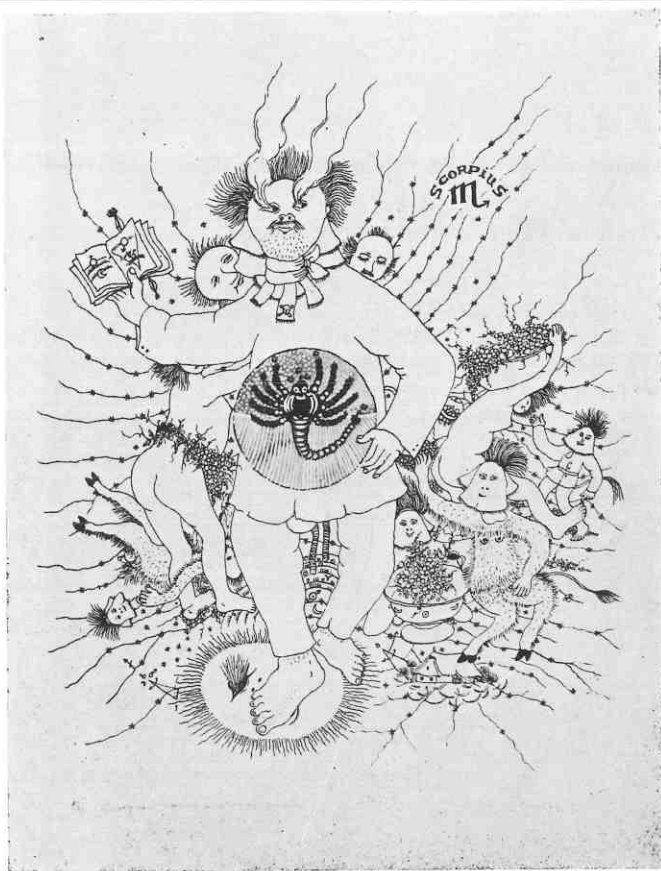
Kad se nedavno Gost s maskom pojavio na vratima Lackovićeve bića (što je baš tražilo put kojim će istinito i instinktivno, kroz zamke konvencije, izbiti u javu crteža) bilo je očito koja će ga uloga zapasti. Na tome je šupljorošću slikarevo Nesvjesno izjahalo iz Nijemosti. Trebalo je to nečim i platiti: zaredali su prizori Strašnoga suda, a na tron su izdignute insignije apokaliptičkog kneza: zublja, rog i trozub. Pribrojimo Bojovniku jato perjanika, čurmu opsjenara, buljuk raspusnica... ali: »Čovječanstvo je tako slabo duhom, da najčišćoj stvari treba suradnje neke nečiste sile« (E. Renan).

Vrag, doduše, ne bi bio vrag kad u sebi samom ne bi prebivao barem dvojako: jednom ovakav kakvim smo ga opisali — bubanj kojim Ivan Lacković objavljuje svoj »izlazak«, drugi put kao tradicijom determinirani, nepojedinačni, opći i tipizi-

rani lik i karakter simbologije i demonologije, okultizma i umjetnosti: uhoda, crnomisnik, incubus: pomamnik i užegač. To je onaj koji luta pustinjom kao arhetip, koji govori iz Općega Zla i koji nije ni da bi nam pomogao, ni da bi nas utješio, ni da bi itko po njem bubnjao. Vatrenome igrokazu taj daje težinu kao što je prvi davao satirsku vedrinu. Većina se, dakle, protagonističkih likova »Zodijaka« (i nebrojeni statisti) krije iza krinki, diše iza obrazina. Vrag je onaj koji se skriva, Nečisti, Veliki Svećenik Himbe. Ali pogled crtačev gospodari cijelom scenom: on prati glumca kojega vriska mora prigušiti neke krike i koga su slikoviti lik i mahnuti ples zato da odvrte našu pozornost s leša što ga iznose.

U čudima tih listova sudaraju se i čuju nesvršene riječi borbe što traje; jer »Đavao (...) udalji se od njega do pogodna časa« (Luka, 4, 13).

Noćni gost nije samo ljubavnik Tamne Duše nego i glasnik unutarnje borbe; iver Preobrazbe, koji u jednome biva to manji što za druge biva vidljiviji. Dubokom se egzistencijalnom krizom iskazalo novo razdoblje u koje je Lackoviću bilo ući, a dvos-

mislenim je znacima neke zagonetne, inicijalne bolesti bilo i tad povjereno da pripreme »suprotni tok duše« i najave »ono što još nije živjelo«. Ako je inicijalna bolest podsjećala na inicijalne snove iz pojmovnika kompleksne psihologije — utoliko bolje, jer je i u ovoj prilici bilo nužno iščupati tekst »poruke« iz konvulzivna konteksta kojemu je bila »podmetnuta«, iz košmara koji je »nesvjesna psiha« morala izazvati da bi probila led navika, koji joj je dopuštao još samo pokoravanje.

»U tim se snima susrećemo u sebi s *drugim*, oni pripremaju susret sa sjenom, aktiviraju psihički stav koji je ostao nespješnost (...). Novi sadržaji ličnosti izbijaju iz dubine i nadomještaju ono što se bez prave snage pretvorilo više u ličnu konvenciju. Takvi se sni javljaju kad se sprema neka promjena« (E. Aeppli).

Treba li uopće o tome razglabati — recimo samo, da inicijalnoj bolesti vjerojatno i neće biti nikakva fiziološkog uzroka i da je ona, po svemu sudeći, samo objavljeni cvijet neke psihoze; kap što se prelila preko ruba tijela. Ako je tako — lijek je samo jedan: razumjeti i slijediti poruku, promijeniti u životu što je za promjenu sazrelo. Ubrzati grč ko-

jim se, razornom snagom, kroz Muku imala objaviti i staza Preporoda: autentični a zaboravljeni put, već zapao u trave; put s kojega je vještinom ruke uklanjana svaka zapreka da bi hod bio lagodniji; ali i staza koju je duh prelazio drijemajući, ničim buđen, ničim potican, ne svladavajući preprekâ. Samo žestini kojom se crtačeva nespješnost nastojala oteti svjesnom tijeku zbivanja mogle su se pripisati dramatično izražene posljedice. Makar i kratkotrajan, hod ga je rubom svijeta i opstanka gurnuo u krilo Hipnosovo, kao što je one omamljivao pôst. (A i što je glad nego bolest pa da im isto ne bude?)

Gdjekad je od potrebe da jedno stîne da bi drugo procvatelo. U bolesti i patnji postaje tek posve razgovijetna hijerarhija koje smo inače tako slabo svjesni: malo više kad je u pitanju važnosni red organa, nikako kad treba odrediti ulogu nespješnog.

Pjesma opasnosti morala je zapljusnuti dom Lackovićeva bića, morala se objaviti opomena pa da njegovo nespješnost pokaže, već u groznici sustajanja, široka vrata izbačena. Crtač je razumio glas i poznao sebe: kroz raskriljene dveri navalio je iz

unutarnjosti kuće roj hipnagogičkih slika, Izmišljeno i Stvarno u jednome, vatreno Sve što nagrađuje i ugrožava, noseći Dobro i Opasnost.

»... stvari viđene u snu nagnu me na ono (na) što me prave stvari na javi ne mogu nagnuti. Da li tada ja nijesam ja, Gospode Bože moj?« — zavapio je Aurelije Augustin, spoznajući kako je slaba i nedostatna naša volja kad se nađemo u moru Nesvjesnog.

Taj san što nas kojiput udaljava od onoga što smatramo pravim sobom isti je onaj koji nas odalječuje i od onoga što smatramo pravim svijetom (ili životom). Taj očaj smrtnika od Nepostojanja u Postojanju i očaj sveca od Postojanja u Nepostojanju razriješio je Lacković mačevima nadrealističke sintakse: ne ostajući uz ovu ili onu stranu sebe nego bivajući Sav.

Ne bi se moglo reći da se i u nekojim dosadašnjim djelima Ivana Lackovića Croate fantazija nije pokretala prema onostranome: ali je dobar čovjek dvoglave konje snoviđenja najradije pretvarao u atrakcije svakodnevnog kao da su mu potvrde mogućnosti tih objava u pojavnome svijetu pre-

če od izmjena, preče od prekoračenja toga svijeta. U listovima »Zodijaka« on se više ne brine oko vjerojatnosti nekog čuda (ili hira) prirode nego nastoji oko sabrana svijeta. A sabran je svijet koji sabire: koji računa sa svime, pa i s vragom; koji računa s borbom i borbu vidi kao princip opstanka i razvitka a ne tek kao sjetni povod Weltschmerza. Augustinovo je zdvajanje samo poetski izražaj protuslovna i složena, na Apstrakciju i Jedno nesvodljiva svijeta, dok je Galilejčeva spremnost da živi u opasnosti — i da se s njome obasjava — znak oštine njegove spoznaje, silovitosti Izbor: »Ne izabrah li ja sebi vas Dvanaesticu? (...) Pa ipak jedan je od Vas đavao« (Ivan, 6, 70).

Nije li rečeno: *izabrao*? Nije li time kazano da mu svi bijahu po volji? Ta rekao je: Dvanaesticu, a ne Jedanaest ili Jednoga.

Mnogi je dan u godini i mnogi klas u snopu: a ipak je godina godinom, i snop snopom ako i nisu svi dani i svi klasi u njima jednaki.

Onaj koji pjeva (glasom ili bojom) mora imati oko za sve: neka se oglasi kad spazi da nož drijema u načvama ili kad ugleda zločinca što se predaje ma-

teri svoje žrtve; nema oka bez suze, ni dana bez noći. I neka otvori uši: kanibali, gdjekad, lijepe pjesme pjevaju. Sve treba čuti, sve vidjeti, sve pokazati; ali živjeti sa svime nije isto što i biti za sve. I Lacković prihvaća složenu ponoću zbilje umjesto lagodne jednostavnosti izmišljaja. Ako je bio naivan — bio je i dijete: sada je vrijeme da podmetne leđa i ponese teret po mjeri odrasloga. Nitko mu nije savjetovao da to napravi; nitko — do glasa u njemu. Pobijedio je dvaput: kad ga je čuo i kad je za njim pošao.

Kroz klupkâ crtâ, kroz sve te fantazije, groteske, satire i pastorage, kroz »kaos« alegorija, simbola i formula (svijeta i metasvijeta) ori se himna Erosa, psalam pronađena života.

Među *ovih* Dvanaest, oslikanih, što ih kao učenike okuplja Ruka koja ih je stvorila, nijedan nije vrag, ali je u svakome od njih jedna dvanaestina njegova. (Jer ništa u svijetu ne propada!) To je ona koju svi vide, koja izaziva i koju svi prepoznaju. Ali tko bi smio tvrditi da u moru brodoloma to nije baš ona dvanaestina što viri iz vode i svijetli u noći.